

Conceptual Explanation of Iranian Ethnic Territorial Desire with Emphasis on National Unity (Case Study, Iranian Kurdistan)

Majid Cheraghloo¹ , Hamidreza Mohammadi²

1. Department of Human Geography and Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: siavash.cheraghloo@gmail.com

2. Associate Professor, Department of Human Geography and research, SR.C, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Email: h_mohammadi@sbu.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: March 30, 2026
Revised: April 30, 2026
Accepted: June 15, 2026
Published: June 15, 2026

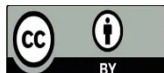
Keywords:

National cohesion
ethnic territoriality
Iranian Kurdistan
identity demands civil
pluralism

Abstract

The aim of this research is to conceptually explain the phenomenon of Iranian ethnic territorialism and analyze its impact on national cohesion, focusing on the study of Kurdish regions of Iran. The research question is how "ethnic territorialism" can be compatible with the concept of "national unity and cohesion" in a single geopolitical context, while maintaining diversity and regional identities. The research method in this research is descriptive-analytical and focuses on analyzing the content of relevant documents, theories, and qualitative data with an interdisciplinary approach (a combination of political science, political geography, and sociology). The theoretical foundations of the research are based on two seemingly contradictory concepts, namely pluralism and national convergence/cohesion. The research findings show that the concept of ethnic territorialism does not necessarily mean separatism or divergence, but is mainly rooted in identity, economic, and political demands at regional levels. In the context of Iranian Kurdistan, territorialism does not manifest itself in a separatist form, but rather in the form of demands for effective political participation, balanced regional development, and the recognition of cultural-civil rights. The main conclusion is that the successful management of territorialism is possible not by eliminating local identities but by adopting a pluralistic civic approach. This approach involves strengthening mechanisms for equitable resource distribution, structural decentralization, and the creation of legitimate channels for the expression of ethnic demands. will not only help to reduce ethno-state divisions, but will also lead to the consolidation and deepening of national cohesion by strengthening an inclusive Iranian identity.

How to cite: Cheraghloo, M and Mohammadi, H. (2026). Conceptual Explanation of Iranian Ethnic Territorial Desire with Emphasis on National Unity (Case Study, Iranian Kurdistan). *Geography and Regional Planning*, 16(63).135-154. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.583883.4464>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights
DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2026.583883.4464>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

The central problem this research addresses is the conceptual and practical ambiguity surrounding ethnic territorialism in Iran, specifically within its Kurdish regions, and its perceived threat to national cohesion. While Iranian history and political discourse have predominantly framed ethnic territorial demands as inherently separatist and destabilizing, a closer examination reveals a more nuanced reality: these demands often manifest as calls for cultural recognition, political participation, and socio-economic justice rather than outright secession. The critical gap lies in the absence of a comprehensive, multidisciplinary framework that can accurately decipher the motivations behind Kurdish territorialism, differentiate between centrifugal and centripetal forces, and evaluate how state policies—ranging from centralized governance to security-driven approaches—have historically shaped, and been shaped by, these ethnic dynamics. This study therefore seeks to systematically analyze the underlying causes, historical trajectories, and geopolitical dimensions of territorialism in Iranian Kurdistan, with the ultimate goal of identifying governance models that can reconcile ethnic diversity with national unity, thereby transforming a potential source of fragmentation into an opportunity for reinforcing a more inclusive and resilient Iranian national identity.

Methodology

This research employs a descriptive-analytical methodology with a multidisciplinary approach, integrating theoretical frameworks and analytical tools from political science, political geography, and sociology to provide a comprehensive examination of ethnic territorialism in Iranian Kurdistan. The study is fundamentally qualitative in nature, relying on systematic content analysis of historical documents, scholarly literature, geopolitical reports, and relevant theoretical writings to construct a nuanced understanding of the phenomenon. Data collection involves the critical review of primary and secondary sources, including historical chronicles, governmental records, academic publications,

and international reports on Kurdish affairs, while the analytical framework draws upon key concepts such as civic pluralism, national cohesion, center-periphery dynamics, and geopolitical theory. The research methodology also incorporates a historical-institutional approach to trace the evolution of Kurdish territorial demands across different political eras—from the Qajar and Pahlavi dynasties to the post-Islamic Revolution period—and employs a futures-oriented analytical lens to assess potential scenarios for managing ethnic diversity. Given the complexity and sensitivity of the subject matter, this study prioritizes depth of interpretation over statistical generalization, aiming to provide a robust conceptual and theoretical foundation that can inform policy-relevant recommendations for strengthening national cohesion while respecting ethnic pluralism.

Results and Discussion

The findings of this research reveal that ethnic territorialism in Iranian Kurdistan is a multifaceted phenomenon driven by an intricate interplay of historical, cultural, socioeconomic, and geopolitical factors, rather than a monolithic separatist movement. The analysis demonstrates that Kurdish territorial demands are predominantly articulated as claims for cultural recognition (including linguistic rights and preservation of traditions), equitable economic development, and meaningful political participation within the existing national framework, with outright secessionist aspirations remaining marginal and historically contingent upon periods of central state weakness. A critical finding is the dialectical relationship between state policies and ethnic mobilization: centralized governance, economic marginalization, and security-oriented approaches have paradoxically functioned as catalysts for reinforcing ethnic consciousness and grievances, effectively transforming the state into an inadvertent architect of the very centrifugal tendencies it seeks to contain. The discussion further underscores that the geographical characteristics of Kurdish regions—including their mountainous terrain,

borderland positioning, and transboundary connections with Kurdish populations in Iraq, Turkey, and Syria—significantly amplify the geopolitical sensitivity of these demands, rendering them susceptible to regional and international manipulation. Importantly, the research establishes that historical memory of past autonomy (such as the Mahabad Republic), coupled with the contemporary model of the Iraqi Kurdistan Region, has created a powerful "demonstration effect" that shifts Kurdish aspirations from abstract ideals to tangible possibilities. However, the analysis also highlights that these territorialist impulses are not inherently incompatible with Iranian national identity; rather, they coexist with strong sentiments of Iranian ship among Kurds, suggesting that national cohesion can be strengthened through a paradigm shift from homogenization to civic pluralism. The discussion concludes that sustainable management of ethnic territorialism requires moving beyond security-dominated responses toward a comprehensive strategy encompassing structural decentralization, fair redistribution of resources, institutionalization of ethnic representation, and genuine cultural recognition—a framework that not only mitigates centrifugal pressures but also enriches and reinforces the broader Iranian national fabric through the active inclusion of its diverse ethnic components.

Conclusion

In conclusion, this research demonstrates that ethnic territorialism in Iranian Kurdistan is a complex, multidimensional phenomenon that cannot be reduced to simplistic narratives of separatism or security threats, but must instead be understood as a legitimate expression of identity-based demands for cultural recognition, political participation,

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

and socio-economic justice within the existing national framework. The study unequivocally establishes that the root causes of Kurdish territorial aspirations are deeply embedded in historical memories of autonomy, structural economic marginalization, centralized governance, and the geopolitical dynamics of the broader Kurdish regions across national borders, all of which interact in a non-linear manner to shape contemporary grievances and mobilizations. Crucially, the findings reveal that Kurdish identity and Iranian national identity are not mutually exclusive; rather, they coexist and can be mutually reinforcing when state policies move beyond homogenization toward inclusive governance models that embrace ethnic diversity as a national asset rather than a liability. The analysis underscores that the future trajectory of ethnic territorialism in Iran is not predetermined but remains contingent upon strategic choices made by the central state, with three possible scenarios ranging from intensified conflict to peaceful coexistence, depending on whether the state adopts security-dominated approaches or transitions toward structural reforms, equitable development, and meaningful ethnic representation. Ultimately, this research posits that sustainable national cohesion in a multi-ethnic society like Iran cannot be achieved through the suppression or elimination of ethnic identities, but through a paradigmatic shift toward civic pluralism—a framework that recognizes ethnic diversity as an integral component of Iranian national heritage and transforms territorialist impulses from centrifugal threats into centripetal forces that strengthen, rather than weaken, the unity and resilience of the nation-state.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting

data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

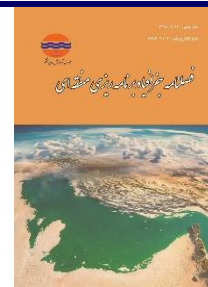

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

تبیین مفهومی قلمروخواهی اقوام ایرانی با تاکید بر انسجام ملی (مطالعه موردی، کردستان ایران)

مجید چراغلو^۱، حمیدرضا محمدی^۲

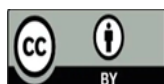
۱. گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: siavash.cheraghloo@gmail.com

۲. دانشیار گروه علمی جغرافیای انسانی و آمایش، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: h_mohammadi@sbu.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>هدف این پژوهش تبیین مفهومی پدیده قلمروخواهی اقوام ایرانی و واکاوی تأثیر آن بر انسجام ملی، با تمرکز بر مطالعه مناطق کردنشین ایران است. مسأله تحقیق این است که؛ چگونه «قلمروخواهی قومی» می‌تواند در عین حفظ تنوع و هویت‌های ناحیه‌ای، با مفهوم «وحدت و انسجام ملی» در یک بستر جغرافیای سیاسی واحد، سازگار گردد. روش تحقیق در این پژوهش، از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و با رویکردی میان‌رشته‌ای (ترکیبی از علوم سیاسی، جغرافیای سیاسی و جامعه‌شناسی)، بر تحلیل محتوای اسناد، نظریه‌ها و داده‌های کیفی مرتبط متمرکز است. مبانی نظری تحقیق بر دو مفهوم متضاد نما، یعنی کثرت‌گرایی و همگرایی/انسجام ملی، استوار است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که؛ مفهوم قلمروخواهی قومی لزوماً به معنای تجزیه‌طلبی یا واگرایی نیست، بلکه عمدتاً ریشه در مطالبات هویتی، اقتصادی و سیاسی در سطوح ناحیه‌ای دارد. در بافتار کردستان ایران، قلمروخواهی نه به شکل جدایی‌طلبانه، بلکه اغلب در قالب درخواست برای مشارکت سیاسی مؤثر، توسعه متوازن منطقه‌ای و به رسمیت شناختن حقوق فرهنگی-مدنی ظهور می‌یابد. نتیجه‌گیری اصلی این است که مدیریت موفق قلمروخواهی، نه از طریق حذف هویت‌های محلی بلکه با پذیرش رهیافت کثرت‌گرایانه مدنی امکان‌پذیر است. این رهیافت شامل تقویت مکانیسم‌های توزیع عادلانه منابع، تمرکززدایی ساختاری و ایجاد کانال‌های مشروع برای بیان مطالبات قومی است. تحقق این امر، نه تنها به کاهش شکاف‌های قومی-دولتی کمک می‌کند، بلکه به تثبیت و تعمیق انسجام ملی از طریق تقویت هویت فراگیر ایرانی منجر خواهد شد.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۰۹</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۰</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۵</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۵</p> <p>کلیدواژه‌ها:</p> <p>انسجام ملی قلمروخواهی قومی کردستان ایران مطالبات هویتی کثرت‌گرایی مدنی</p>

استناد: چراغلو، مجید و محمدی، حمیدرضا (۱۴۰۵). تبیین مفهومی قلمروخواهی اقوام ایرانی با تاکید بر انسجام ملی (مطالعه موردی، کردستان

ایران). *جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای*، ۱۶(۶۳): ۱۳۵-۱۵۴. DOI:10.22034/jgeoq.2026.583883.4464

© نویسندگان.

ناشر: موسسه آموزش عالی چشم

مقدمه

اعتماد عموم به درست بودن اطلاعات نقشه، عینی بودن آن و انطباق دقیق با واقعیت‌های بیرونی کاربرد نقشه را بسیار رایج ساخته است اما مسئله این است که؛ اگر به نقشه با دیدی انتقادی و به عنوان رسانه انتقال دهنده پیام بنگریم، پدیده‌ای خنثی نیست. از جمله کاربردهای جانب‌دارانه نقشه می‌توان به: استفاده از آن به عنوان یک ابزار ژئوپلیتیکی اشاره کرد که برای نمایش و حمایت از ادعا در مورد سرزمین، مرزها، تابعین، منابع و مشروعیت بخشیدن به هویت‌های جغرافیایی به کار می‌رود. باتوجه به اینکه طی دهه‌های گذشته سطوح متفاوتی از گرایش‌های جدایی طلبانه در بین اقوام ایرانی آشکار شده است و نقشه‌های متعددی از محدوده فضایی این اقوام منتشر شده است، تاریخ ایران نشانگر این مسئله است که؛ ایرانیان از هر قوم و ملتی دغدغه حفظ وحدت ملی و تمامیت ارضی داشته‌اند و وحدت همواره محور پیوستگی نژادی و تاریخی ایرانیان بوده است؛ این پیوستگی راز بقای ایران و نجات کشور در مقابل هجوم و اشغال بیگانگان است.

از منظر تئوری‌های علوم سیاسی، عواملی مانند: تضعیف دولت ملی، کاهش قدرت حکومت مرکزی، نقش‌آفرینی دموکراسی، کثرت‌گرایی، فدرالیسم، ناسیونالیسم قومی، سلطه‌طلبی، قطبی شدن جامعه و نیز عدم استقرار جامعه مدنی موجب بروز بحران‌های قومی و از عوامل اصلی تضعیف انسجام ملی است. تجربه دو جنگ جهانی، تجربه سقوط بلوک شرق (تجربه تجزیه شوروی سابق) و شیوع درگیری‌های قومی در دنیا، جنگ‌های متعدد در کشورهای قومی جهان، جهانی شدن و اندیشه‌هایی که در پی آن ظهور و نمو پیدا نمود، انقلاب اطلاعاتی ارتباطی و تشکیل بافت‌های متراکم چند فرهنگی، چند زبانی، چند قومی و ... الزام بیشتری برای بحث در این حوزه و شناسایی مدل‌ها و روش‌های مطلوب برون‌رفت از بحران‌های قومی و تنوع فرهنگی را ایجاد می‌کند.

در تمامی نظریه‌های نوسازی و توسعه سیاسی که دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مطرح شدند، بر سیاست همگون سازی تأکید شده و دولت ملی برای کسب ثبات و توسعه سیاسی، همگونی فرهنگی را به عنوان پیش شرط توسعه تلقی می‌نمود.

با عنایت به این مسئله، واضح است که انسجام ملی در سیاست مدرن به معنای وحدت ارگانیکی تمامی اعضای جامعه نسبت به ارزش‌های کلان جامعه می‌باشد. به دلیل حساسیت مسئله قومیت‌ها در ایران، تحقیقاتی چند در ارتباط با قومیت، اقلیت، تنوع فرهنگی و مباحث مرتبط با آن در حوزه موضوعات محلی از جمله کردستان‌شناسی، آذربایجان‌شناسی و غیره با تأکید بر مقولاتی مانند: زبان، شیوه‌های زیست، آداب و رسوم و سنن انجام شده است، ولی هم چنان، فقر ادبیات و تحقیقات راهبردی و کارکردی در این حوزه محسوس است. جمهوری اسلامی ایران سرزمینی متشکل از اقوام، طوایف، تنوعات فرهنگی و اجتماعی گوناگون است که در زیر چتر هویت ایرانی بودن، زندگی مسالمت‌آمیز و برادرانه‌ای را در ادوار تاریخی تجربه کرده‌اند و گاهی به دلیل مشکلاتی که اغلب ناشی از فقر فرهنگی، تبعیض، ضعف مدیریتی نخبگان قدرت و مدیران سیاسی و دخالت‌های استعمارگران بوده، زمینه‌های نارضایتی برخی از این اقوام فراهم گردیده، که نتیجه آن به خطر افتادن انسجام، امنیت و یکپارچگی ملی ایران بوده است. نتیجه مهم این پژوهش، ضرورت تأکید بر ارزش‌های مشترک فرهنگی - تاریخی اقوام ایرانی یعنی اسلام، ایرانی بودن و بهره‌گیری از ظرفیت‌های قانون اساسی برای برطرف کردن برخی نابرابری‌ها و مدیریت بهینه شکاف‌های قومی در کردستان می‌باشد. در این پژوهش با رویکردی تحلیلی، نقش هویت فرهنگی اقوام ایرانی بر هویت ملی و انسجام ملی و تقویت آن بررسی می‌شود. گذشته تاریخی، حماسه اجدادی، سرزمین نیاکان، زبان مادری، باورها و سنت‌های طایفه‌ای، مفاخر ملی، اسوه‌های دینی، عصبیت‌های قومی و هنر و ادبیات موروثی، «هویت فرهنگی» جامعه را تشکیل می‌دهند. هویت فرهنگی ایرانیان و اقوام ایرانی را می‌توان در پنج حوزه زبان، دیانت، جغرافیای فرهنگی، تاریخ و حافظه تاریخی و نظام اجتماعی تقسیم‌بندی کرد. هویت ملی، نوعی احساس تعهد و تعلق عاطفی فرد به اجتماع ملی است که موجب وحدت و انسجام ملی جامعه می‌شود. انسجام ملی نیز به معنای هماهنگی و همبستگی میان اجزای تشکیل دهنده نظام سیاسی و اجتماعی و یکی از مؤلفه‌های اقتدار و امنیت ملی است. با توجه

به تکرر و تنوع فرهنگی حاکم بر فضای فرهنگی ایران بدیهی است که نمی‌توان نقش مؤثر اقوام و هویت فرهنگی و قومی آنها را در شکل دهی به هویت فرهنگی، هویت ملی و انسجام ملی ایرانیان نادیده گرفت. با پذیرش تنوع فرهنگی اقوام ایرانی، احترام به تفاوت‌های فرهنگی آنها و استفاده از رویکرد هم‌افزایی فرهنگی، می‌توان با بهره‌گیری از تفاوت‌ها و شباهت‌های فرهنگ‌های گوناگون اقوام به تحکیم بنیان‌های هویت فرهنگی و ملی و انسجام ملی ایرانیان کمک شایانی کرد.

برای شناخت تلاش‌های قلمروخواهانه کردی می‌بایست؛ نگاهی اجمالی به پیشینه تاریخی کرد به مثابه یکی از اقوام ایرانی تأثیرگذار، نگاهی افکند: درباره وجه تسمیه کرد، امیر شرف خان بدلیسی؛ خوانش‌های شگرفی که آمیخته با روایت‌های اسطوره‌ای هستند آورده است: «گاه آنان را نجات یافتگان مغز خواری ضحاک تازی می‌داند، گاه این لفظ را به علت وفور شجاعت و تهور آنان دانسته و در ادامه کردها را نتیجه ازدواج دیوان با انسان‌ها می‌داند» (بدلیسی، بی‌تا: ۲۱-۲۰). وی در ادامه، درباره جغرافیای کردستان می‌نویسد: مرزها و گستره‌ی سرزمین کردها از کنار دریای هرمز شروع می‌شود و از آنجا به صورت خطی مستقیم به ولایت ملاطیه و مرعش منتهی می‌شود. ولایت فارس، عراق عجم، آذربایجان، ارمنستان کوچک و ارمنستان بزرگ در قسمت شمالی این خط قرار می‌گیرند و در طرف جنوبی آن، عراق عرب، موصل و دیاربکر قرار گرفته است (بدلیسی، بی‌تا: ۲۵-۲۲). بهمن کریمی، کردستان را بدین گونه وصف می‌کند: «فلات مرتفعی که یک قسمت آن دنباله کوه‌های ارمنستان و یک قسمت آن رشته‌های متعدد زاگرس می‌باشد امتداد کوه‌های دسته اول نیز با جبال زاگرس موازی یعنی از شمال غربی به جنوب شرقی ممتد است» (کریمی، ۱۳۱۶: ۲۴).

علی اصغر شمیم در اثر خود به نام کردستان؛ این منطقه را به صورتی دقیق و موشکافانه مورد بررسی قرار داده و درباره کردستان، این چنین آورده است: «ناحیه‌ای که امروز کردستان خوانده می‌شود تا قرن هفتم هجری به اسامی مختلفه خوانده شده و نام کردستان ظاهراً در اواخر دوره سلجوقی ایران به ولایات واقعه ما بین آذربایجان و خوزستان یعنی ولایات دینور و همدان و کرمانشاهان در مشرق زاگرس و ولایات شهر زور و سنجار در مغرب این سلسله اطلاق شده است» (شمیم همدانی، ۱۳۱۲: ۱۹). کردستان یکی از مناطقی است که در طول تاریخ ایران، دچار بحران‌های عمیق؛ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی بوده و در کشاکش حوادث خونین اعم از: طغیان گردنکشان محلی، تهاجمات خارجی و حضور نیروهای بیگانه روس و عثمانی‌ها متحمل ضرر و زیان‌های جبران‌ناپذیری شده است (گزیده اسنادی از وقایع مشروطیت در کردستان و کرمانشاهان، ۱۳۸۵: ۲۱). تحولات اقتصادی و اجتماعی در کردستان همواره رو به سوی تکامل و تعالی نبوده و این رخدادهای اقتصادی و اجتماعی که از سالهای دهه ۴۰ شمسی و به تبع اصلاحات ارضی در کردستان شکل گرفت باعث فروپاشی نظام فئودال-عشیره‌ای شد و این موضوع زمینه‌ای را برای مهاجرت و پراکنده شدن نیروی کار کشاورزی کردستان به سایر نقاط کشور را فراهم کرد (مرادیگی، ۲۰۰۴: ۲۰). علی‌رغم تاریخ پرفراز و نشیب کردها به مثابه یکی از اقوام دیرینه و مهم ایرانی و فراز و فرود روابط آنان با حکومت مرکزی که در بازه بین همگرایی-واگرایی در نوسان بوده، قلمروخواهی آنان، از منظر ژئوپلیتیک؛ زمینه‌ها، روندها و تأثیر اقدامات آنان بر انسجام ملی و یکپارچگی سرزمینی ایران به نحو مبسوط بررسی نشده است، لذا پژوهش حاضر؛ در شناخت و بررسی موارد مذکور را با روش علمی و نظام مند در دستور کار خود قرار داده است.

قومیت^۱

کوپر، قومیت را اساسی‌ترین ساختار سازماندهی اجتماعی می‌داند که بر نوعی وابستگی و تعلق خاطر بنا شده و ریشه‌های آن بر احساس ریشه‌های تاریخی، فرهنگ، مذهب و گویش همسان استوار است. به اعتقاد مک لین، قومیت چگونگی وابستگی به یک جمع قومی است و شامل آگاهی نسبت به ریشه‌های تاریخی و سنت‌های مشترک می‌شود.

دیوید رابرتسون در تعریف قومیت می‌گوید: قومیت عبارت است از ترکیب پیچیده‌ای از ویژگی‌های فرهنگی، نژادی و تاریخی که به وسیله آن، جوامع به خانواده‌های سیاسی مجزا و احتمالاً ستیزه‌جو تقسیم می‌گردند و بر همین پایه، پرسش هویت ملی را در ساحت سیاسی-اجتماعی مطرح می‌سازد (ریبیعی، ۱۳۸۳: ۳۰۶).

از منظر توماس هیلاند: قومیت یک شناسه اجتماعی است که از ابعاد سیاسی، ساختاری و سمبلیک بهره‌مند است. یکی از خصایص تشکل‌های قومی، اعتقاد به روایت‌های اسطوره‌ای با خاستگاه همسان است. باور به ریشه و گذشته مشترک، متمایز دیدن خود از دیگران، برخورداری از فردیت و تشخیص فرهنگی جمعی و احساس همبستگی و سرنوشت مشترک، از بارزترین ویژگی‌های یک قوم به شمار می‌آیند. قومیت یک فرآیند اجتماعی و روان‌شناسانه است که از طریق آن، افراد با یک گروه و جنبه‌های فرهنگی آن انس و پیوند پیدا می‌کنند (گلوردی، ۱۳۹۱: ۱۳۳).

گیدنز می‌نویسد: گروه قومی، جمعیتی است که اعضای آن به نحو بارزی از یک شناسه فرهنگی مشترک آگاهند و این شناسه آن‌ها را از سایر گروه‌های پیرامونی مجزا می‌سازد. در واقعیت، در تمام جوامع، اختلافات قومی با تفاوت در قدرت و ثروت مادی ارتباط تنگاتنگی دارد. زمانی که تفاوت‌های قومی با شاخص‌های نژادی نیز همراه باشد، این گسست‌ها گاهی به شکلی ویژه برجسته می‌شوند (گیدنز، ۱۳۸۳: ۷۸۶).

با توجه به این توضیحات، می‌توان استنباط کرد که قومیت، یک احساس و درک متقابل در میان اعضای یک گروه قومی است که به برخورداری از ریشه‌های تاریخی و جغرافیایی واحد، زبان، کیش، آداب و رسوم و یادمان‌های مشترک باور دارند و به دلیل همین پیشینه و خصوصیات، خود را جدا و متمایز از سایرین می‌دانند و آرمان زندگی در یک قلمرو مشخص را در دل می‌پروراند (ریبیعی، ۱۳۸۳: ۳۰۷).

جغرافیای قومی

به عنوان یکی از شاخه‌های تخصصی و مهم جغرافیای فرهنگی، به مطالعه نظام‌مند الگوهای فضایی و مکانی مؤلفه‌های حیات قومی می‌پردازد. تمرکز اصلی این حوزه پژوهشی بر چگونگی استقرار، توزیع و سازمان‌یابی شاخصه‌های هویتی یک جامعه قومی (از قبیل زبان، دین، نژاد، آداب و سنن، رسوم و الگوهای رفتاری) در قلمروی جغرافیایی مشخص و نقش این عوامل در شکل‌دهی به فضاها و قومی و فرهنگی است. این رشته علمی در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی و مطالعات امنیت ملی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، چرا که درک صحیح از پراکنش فضایی گروه‌های قومی و الگوهای تعامل آنها با محیط جغرافیایی، برای برنامه‌ریزی‌های کلان سیاسی و امنیتی ضروری است. (جردن و راوتتری، ۱۳۸۰: ۵۶۷-۵۶۶).

انسجام ملی

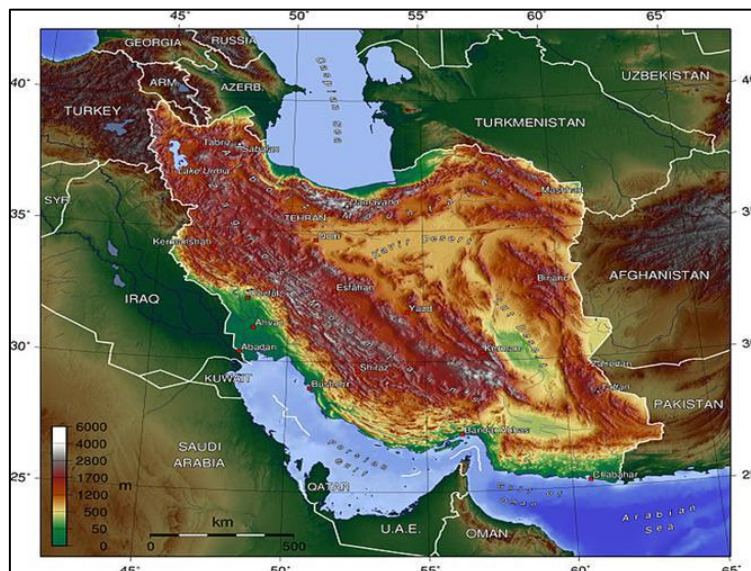
شاخص وحدت و یکپارچگی ملی-سیاسی، بیانگر کیفیت آرایش، ترکیب و پیوند نیروها و جریان‌های اجتماعی-سیاسی در یک کشور است. این معیار از منظر امنیت سرزمینی و تمامیت ارضی، موضوعی حائز اهمیت و نیازمند توجه جدی به شمار می‌رود. تجربیات تاریخی و مطالعات میدانی نشان می‌دهند که هر اندازه یک حکومت ملی از انسجام و همبستگی درونی بیشتری برخوردار

^۱ Ethnicity

باشد، پایداری، ثبات و امنیت ملی آن نیز از استحکام بالاتری برخوردار خواهد بود. در مقابل، فقدان انسجام ملی می‌تواند زمینه‌ساز ناپایداری‌های سیاسی و اجتماعی گردد (افتخاری، ۱۳۷۷: ۱۲۵).

موقعیت جغرافیایی کردها

جغرافیای طبیعی استان‌های غربی کشور با ناهمواری‌ها و اشکال ویژه‌ای عجین است. سلسله جبال زاگرس به عنوان نماد کردها در امتداد شمال غرب - جنوب شرق کشیده شده‌اند و از شمال به سمت جنوب بر میزان ارتفاعات کاسته می‌شود. علاوه بر وجود کوهها و قله‌های مرتفع فلات‌های مرتفع با دشت‌های وسیع و حاصلخیز نیز در این مناطق گسترده شده‌اند. کوه‌های غربی کشور به دلیل خصوصیات ساختمانی خود از دره‌های تنگ و باریک زیادی تشکیل شده است. این دره‌ها گاهی عمق زیادی دارند و یکی از مهم‌ترین موانع ارتباطی در منطقه به شمار می‌روند. مرتفع‌ترین کوه در کردستان کوه آرارات با ۵۱۵۸ متر ارتفاع می‌باشد. وجود کوه‌ها همواره برای کردها اهمیت ویژه‌ای داشته است. کوه‌های صعب‌العبور و مرتفع که بیشتر مرزهای طبیعی کردستان را تشکیل داده‌اند، همیشه به عنوان مانعی سخت و سدهایی نفوذناپذیر کردها را در مقابل هجوم ارتش‌های بیگانه مهاجم مصون نگاه داشته است.

نقشه شماره ۱: توپوگرافی مناطق کردنشین

کردستان دارای پوشش‌های گیاهی گوناگونی است. با آنکه بیشتر سرزمین‌های کردستان مناسب و مستعد کشاورزی می‌باشد و زمین‌های حاصلخیز در آن فراوان است، اما تنها قسمتی از این زمین‌ها بنا به دلایل متعدد از جمله عدم وجود تکنولوژی مناسب، عدم دسترسی و راه‌های ارتباطی و... به زیر کشت می‌روند. سرزمین کردستان به لحاظ موقعیت خاص آن زیستگاه بسیاری از حیوانات وحشی و پرندگان کمیاب می‌باشد. از این نظر جنگل‌ها و کوهستان‌های مناطق کردنشین یکی از زیستگاه‌های بکر و بزرگ حیوانات و پرندگان کمیاب می‌باشد که در رفتار و زندگی روزمره ساکنان این مناطق نقش دارد و از طرفی در صورت برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری می‌تواند نقش موثر و اساسی در جذب توریسم و توسعه اقتصاد منطقه داشته باشد (اطلس گیتاشناسی استانهای ایران، ۱۳۸۷: ۱۵۰-۱۴۹).

نقشه شماره ۲: وضعیت خشکی منطقه خاورمیانه

کردستان دارای رودخانه‌های فراوانی است که بزرگترین و پرآب‌ترین آن‌ها عبارتند از: رود ارس که از منطقه بینگول سرچشمه گرفته و پس از طی ۴۲۵ کیلومتر و گذشتن از مرز ایران و آذربایجان به دریای مازندران می‌ریزد و طول آن به ۹۲۰ کیلومتر می‌رسد. رود دجله که از نزدیکی دریاچه گول چرو که از وسط توردوس سرچشمه گرفته و پس طی ۶۰۰ کیلومتر در کردستان و ورود به عراق نهایتاً به خلیج فارس می‌ریزد. از رود قزل اوزن که از جنوب غربی شهر دیواندره در منطقه کردستان ایران سرچشمه می‌گیرد و پس از گذشتن از منطقه زنجان، میانه و عبور از جنوب شهر رشت که در آنجا به سفیدرود مشهور است به دریای خزر می‌ریزد. از دیگر رودهای کردستان می‌توان به زاب بزرگ، زاب کوچک، رودخانه بدلیس و بوتان نام برد (کردپور، ۱۳۸۲: ۱۲-۱۳).

رود فرات که از به هم پیوستگی دو رودخانه قره سو و رودخانه مراد تشکیل می‌شود به طول ۶۴۷ کیلومتر در مناطق کردنشین ترکیه، سوریه و عراق جریان می‌یابد و در نزدیکی شهر بصره به دجله می‌پیوندد و با هم شط العرب را به وجود می‌آورند و سپس به خلیج فارس می‌ریزند. در کردستان چهار دریاچه در بخش‌های ایران و ترکیه وجود دارد. دریاچه وان، دریای کوچک در شمال و دیار بکر و دریاچه‌های ارومیه و زریوار در کردستان ایران. وجود ناهمواری‌ها، کوه‌ها، جنگل‌ها، رودها و خط سیر مرزها امکان انجام عملیات پارتیزانی و تعقیب و گریز و استتار را برای گروه‌های قومی ناهمساز در غرب و شمال غرب کشور را بهتر فراهم می‌سازد. در مقابل نیروهای دولتی با مشکلاتی چون ناآشنایی به منطقه، معضل تردد و حمل و نقل و چگونگی عملیات پشتیبانی در معرض آسیب پذیری بیشتری هستند. بسیاری از مناقشات قومی در ایران به ویژه بعد از انقلاب اسلامی در مناطقی واقع شده اند که از شرایط توپوگرافی و جغرافیایی کم و بیش بهره‌مند بوده‌اند. البته در این میان وضعیت جغرافیایی مناطق کردنشین امکانات بیشتری را پیش روی گروه‌های کرد ناهمساز فراهم می‌سازد. موقعیت مناسب جغرافیایی در ارتباط با مناطق کردنشین به اشکال زیر قابل بحث است: ۱) استقرار در حاشیه مرزهای غربی کشور (۲) هم مرزی با اکراد ترکیه و عراق و نیز امکان برقراری ارتباط و پیوند با کردهای سوریه از طریق خاک عراق و ترکیه (۳) کوهستانی بودن، طبیعت خشن و صعب العبور بودن (۴) امکانات محدود مواصلاتی - ارتباطی (۵) نحوه استقرار روستاهای کردنشین. منطقه کردنشین چهار کشور ایران، عراق و ترکیه و سوریه یک واحد به هم پیوسته و متصل جغرافیایی را تشکیل می‌دهد. که دقیقاً منطبق بر رفی ترین منطقه کوهستانی مسلط بر چهار کشور مذکور است. بنابراین پیوستگی سرزمینی، پیوستگی جنبش‌ها و شورش‌ها را به ارمغان می‌آورد (محسنی زاده، ۱۳۸۹: ۷۶).

ارتفاع اطراف خود مشرف می‌باشد. سرزمین مرتفع کردها باعث معروفیت آن‌ها به عنوان مردمان کوهستان در نظر اقوام پیرامونی شده است. یعنی ترک‌ها، ایرانی‌ها و عرب‌ها، کردها را با کوهستان مترادف می‌دانند و گاهی بر این اساس نگرش منفی نسبت به کردها پیدا می‌کنند. اگرچه در مورد وسعت کل مناطق کردنشین در خاورمیانه اختلاف نظر وجود دارد اما قاسم‌لو مساحت تقریبی

این مناطق را ۴۰۹۶۵۰ کیلومتر مربع ذکر می‌کند و گراهام فولر محقق غربی آنرا ۵۰۰/۰۰۰ کیلومتر مربع ذکر می‌کند در مورد همین وسعت کل مناطق کردنشین ایران نیز اختلاف نظر وجود دارد و هنوز مساحت دقیق محل پراکندگی آنها مشخص نشده است. کردها بزرگترین گروه اقلیت در خاورمیانه هستند. قوم کرد به عنوان یکی از پنج قوم بزرگ ایران در غرب کشور در استان‌های کردستان، آذربایجان غربی و کرمانشاه ساکن می‌باشند (محمدی، ۱۳۹۰: ۲۴). در قرن دهم هجری بخشی از سرزمینی ایران که سکونتگاه کردها بود و در جنگ معروف چالدران و جنگ‌های بعدی ایران و عثمانی از ایران جدا شد. بدین ترتیب رابطه بخشی از مردم کرد با کشور، قوم و هم تبارانشان قطع گردید. مرحله دوم: پس از جنگ جهانی اول و اضمحلال امپراطوری عثمانی بخش جدا شده کردستان در میان کشورهای تازه تأسیس ترکیه، سوریه و عراق تقسیم شد. بنابراین این بخشی از کردها به خاستگاه اصلی شان - ایران - ملحق نشدند، بلکه دچار چند پارگی شدند. این وضعیت، بر سرنوشت اجتماعی سیاسی کردها تأثیر گذاشت و آن را با تنش و منازعه همراه ساخت. تاریخ سیاسی - اجتماعی کرد در قرن گذشته متأثر از این تحولات منطقه‌ای بود.

قلمرو خواهی کردی؛ واگرایی

قلمرو خواهی کردی با پویش‌هایی نظیر: شورش مذهبی شیخ عبیدالله کرد در اواخر قاجاریه، سمکو در نواحی شمالی کردستان اواخر قاجار وارد مرحله تازه‌ای شد (جلایی‌پور، ۱۳۷۲: ۵). اما سپرده شدن تصمیم‌گیری‌ها به دست قدرتهای فاتح در جنگ جهانی اول، ایجاد یک دولت - ملت با هویت کردی را به آرمانی دست نیافتنی تبدیل کرد و مناطق میان دو کشور ترکیه و عراق تقسیم شد و منشاء شورش در مناطق کردنشین عثمانی گردید. به تدریج هویت خواهی محلی که از دو بخش کردنشین عراق و ترکیه آغاز شده بود در جنگ جهانی دوم با طرح خود مختاری خواهی کردها به ایران نیز کشیده شد. جالب آنکه اولین جمعیت کردی در ایران که طالب خود مختاری بود، جمعیت رستاخیز کرد (۱۳۱۹) از جانب کردهای عراق حزب هیوا) تقویت می‌شدند. جمعیت رستاخیز کرد حزب دمکرات کردستان و جمهوری خودمختار کردستان به مرکزیت مهاباد ثمره تسلط قوای اتحاد جماهیر شوروی در شمال ایران بود (همان).

بنابراین کشیده شدن دامنه شورش کردهای عثمانی به ایران با تسلط کمونیستی به شمال غربی کشور و اوضاع و احوال بین‌المللی زمینه واگرایی منطقه ای را در کردستان ایران فراهم کرد. بدین ترتیب کردستان اولین و نگران کننده ترین منطقه واگرا در دوران پهلوی شد. کنترل این منطقه واگرا، با ورود ارتش در زمستان ۱۳۲۴ به مهاباد و با سقوط جمهوری خودمختار مهاباد آغاز شد. پس از آن شاه در چارچوب سیاست‌های آمریکا در منطقه کردها را به وسیله چالش دولت عراق که در آن زمان متحد شرق بود قرار داد. به دنبال آن بزرگترین امتیاز مرزی را که همان تعیین خط تالوگ در اروندرود به عنوان مرز میان ایران و عراق قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر را به دست آورد. سقوط دولت شاه که گمانه ضعف نظام نوپای جمهوری اسلامی را بیرون مرزهای ایران بخشیده بود به اولین منطقه واگرایی کشور یعنی کردستان سرایت کرد و برای سال‌ها کردستان، ایران را دچار بحران نمود. به عنوان نمونه دو حادثه قارنه، مسلح کردن فتودالها در کردستان و مسأله اعطای خودمختاری که توسط عبدالرحمان قاسملو مطرح شده بود چالشی اساسی را برای دولت انقلابی پدید آورده بود (چمران، ۱۳۶۴: ۱۵۱-۱۴۱).

در آن سال‌ها کردستان دوباره عرصه نزاع میان مخالفین دولت ایران با طرفداران شد. موفقیت دولت مرکزی در عملیات مرصاد دوباره حسن واگرایی را در کردستان تضعیف و به دنبال آن مشارکت دادن کردها در تصمیم‌گیری‌های ملی در طول دو دهه انقلاب، همگرایی آنان را با دولت مرکزی قوت بخشید (جلایی‌پور، ۱۳۷۲: ۱۳۱-۵).

حرکت کردها به خراسان نیز در عصر صفوی رخ داد تهاجمات ازبک‌ها و ترکمن‌ها همواره موجب ناامنی در نواحی مرزی خراسان بود. بنابراین سیاست تقویت مرزهای شمال خراسان در دوره شاهان صفویه به خصوص شاه عباس به مرحله اجرا درآمد. پس از

انقراض سلسله صفویه و روی کار آمدن نادرشاه افشار به سال ۱۱۴۸-۱۱۸ هـ کردها نادرشاه را یاری نمودند و هنگامی که نادرشاه عازم دشت مغان بود از کردستان عبور کرد و در منطقه خور خوره سفر با شیخ حسن مولان آبادی ملاقات کرد. کردها در جریان فتح هندوستان توسط نادرشاه رشادت‌ها از خود نشان دادند. وی نیز مانند شاه عباس بسیاری از کردها را به منظور حفاظت از مرزهای شمال شرقی به آنجا کوچاند کردها در زمان افشاریان نیز مرزداران و حافظان سنتی و تاریخی ایران بوده‌اند. پس از قتل نادرشاه و تضعیف سلسله او به علت عدم کفایت جانشینانش، زندیان به سال ۱۱۷۲ - ۱۱۹۳ هـ روی کار آمدند.

کریم خان زند در ابتدای کار قسمت اعظم ایران را تصرف کرد و کردها به مانند گذشته نقش بی‌بدیل خود را در روی کار آمدن زندی‌ها ایفاء نمودند و رکن اصلی سپاه زندها را بر عهده داشتند. در عصر زندیه نیز عثمانی‌ها چندین بار از ناحیه میروان و کردستان تاختند اما هر بار پیروزی با قوای ایران بود. تا این که در زمان قاجارها رهبران ایلات مختلف کرد تابعیت پادشاهان قاجار را پذیرفتند و پادشاهان مذکور نیز در عوض به آن‌ها در مناطق ایلی خود قدرت بیشتری اعطاء کردند قاجارها به ویژه از اواسط قرن ۱۳ هـ / ۱۹ م بیش از این ضعیف بودند که بتوانند بدون کمک رؤسای ایلات، کردستان را کنترل کنند و علیرغم تلاش قاجارها برای ایجاد تمرکز در ایران از ۱۲۸۲ ق ۱۸۶۵ م. این سیاست موفق از کار در نیامد و والیان کرد در عین وفاداری به شاهنشاه همچنان اعمال قدرت نیز می‌کردند. ابزار قاجارها ترکیبی از سیاست تشویق و تنبیه و تفرقه بینداز و حکومت کن در قبال رؤسای ایلات کرد بوده است. کردهای ایرانی بر خلاف آذری‌ها نقش فعالی در قیام‌های اجتماعی - سیاسی انقلاب مشروطه ایران ایفاء نکردند.

در حالی که آذری‌ها نقش بسیار فعال‌تری در مقابل محمد علی شاه قاجار داشتند. حمید احمدی می‌گوید: خصومت تاریخی کردها و آذری‌ها میراث دوران صفوی است. احتمالاً حمایت آذری‌ها از انقلاب مشروطه و پیشتازی آنها تا حدی باعث شد کردها از مشروطه خواهی در آن زمان حمایت نکنند. پس از انقلاب مشروطه به ویژه پس از اشغال آذربایجان و برخی بخش‌های شمالی کردستان ایران توسط روس‌ها در سال ۱۹۱۱ م / ۱۳۲۹ ق. رهبران پر قدرت ایلات کرد، خلاء قدرت ناشی از عدم حضور مؤثر قاجارها در کردستان را پر کردند و از قدرت قابل توجهی در این مناطق برخوردار شدند. اشغال غرب ایران توسط عثمانی‌ها که درگیر جنگ با روس‌ها در شمال آذربایجان بودند در سال‌های جنگ جهانی اول ۱۸ - ۱۹۱۶ م هرج و مرج موجود در شمال غرب ایران را افزایش داد. اما ظهور رضاشاه در اوایل دهه ۱۳۰۰ شمسی به این وضع پایان داد یکی از اهداف سردار سپه ایجاد یک نیروی نظامی منظم در ایران و پایان دادن به قدرت خوانین و رهبران شورشی بود در راه رسیدن به این اهداف ارتش او طی یک سلسله درگیری‌های نظامی در سال ۱۳۰۱ ش اسماعیل اقا سمیکو/سمیتقو رییس ایل قدرتمند شکاک را شکست داد. بنابراین با ظهور دولت مدرن و بورور کراتیک ایران تحت رهبری رضا شاه، کنترل دولت بر سراسر خاک ایران گسترش یافت و رؤسای کرد با تسلیم شدند و یا ابراز وفاداری کردند. فقط در اوایل دهه‌ی ۱۳۲۰ شمسی و همزمان با کناره‌گیری رضاشاه بود که رؤسای ایلی و غیر ایلی کرد توانستند درگیر فعالیت‌های سیاسی شوند (محسنی‌زاده، ۱۳۸۹: ۸۸).

از زمان فروپاشی امپراطوری عثمانی تا ایجاد کشور مستقل عراق و نیز سوریه در کنار کشورهای ایران و ترکیه آرمان کردها برای ایجاد یک کشور مستقل نزدیک به نظر می‌رسید ولی در آن برهه زمانی بیشتر منافع قدرت‌های فاتح در جنگ جهانی اول بود که مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده سرنوشت کردها محسوب می‌شد. انگلیسی‌ها از قرن نوزدهم آرزومند تسلط بر سرزمین‌های عربی خاورمیانه به خصوص فلسطین و بین‌النهرین بودند. بروز جنگ جهانی اول و مشارکت عثمانی در این جنگ سبب شد تا بریتانیا به آرزوی خود دست یابد. بنابراین اهمیت مساله موجب گشت تا انگلیسی‌ها با متحدان فرانسوی بر سر تقسیم سرزمین‌های عثمانی در سال ۱۹۱۶ قرارداد سایکس - پیکو را منعقد کنند. علی‌رغم افشای مفاد قرارداد سایکس - پیکو و نگرانی کردها نسبت به آینده کردستان واحد، انگلیسی‌ها با وعده و عیدهای خود توانستند ناسیونالیست‌های کرد را در به زانو در آوردن دولت عثمانی در سرزمین‌هایش با خود همراه کنند (شیخ عطار، ۱۳۸۲: ۱۰۰-۹۹).

با پایان گرفتن جنگ جهانی اول و فروپاشی امپراطوری عثمانی در کنفرانس صلح ورسای (۱۹۱۹)، در قبال درخواست کردها برای ایجاد یک کشور مستقل کردی ایجاد یک رژیم خود مختار کرد در نواحی عمدتاً کردنشین مورد قبول قرار گرفت. در معاهده سور (۱۹۲۰) میان متفقین و ترکیه ایجاد یک کمیسیون مرکب از نمایندگان بریتانیا، فرانسه و ایتالیا پیش بینی شد که در عرض شش ماه در خصوص ایجاد یک کشور مستقل کردنشین در محدوده مناطقی که کرد بودن وجه غالب این مناطق محسوب می شد، اقدامات و تمهیدات لازم را به عمل آورد (یونسی، ۱۳۸۰: ۱۸). چنانچه در مورد استقلال ارمنیان ساکن قلمرو سابق امپراطوری عثمانی نیز این تمهیدات اندیشیده شده بود. اما این پروژه تنها روی کاغذ باقی ماند و دولت ترکیه توانست لوزان را در سال ۱۹۲۳ جایگزین پیمان سور نماید. در اینجا به نظر می رسد نظر؛ لاکوست و عنوان جغرافیا نخست در خدمت جنگ برای مناطق کردنشین، مصداق مناسبی است (لاکوست، ۱۳۶۷).

سه نظریه در رابطه با محدوده کردستان ایران بعد از جنگ جهانی اول توسط کشورهای بریتانیا، فرانسه و شوروی مطرح شدند: (۱) انگلیسی ها معتقد بودند نقشه کردستان ایران از ساوجبلاغ مکرری در شمال شروع و تا کامیاران در کرمانشاه ادامه پیدا می کند. مبنای آنان مذهب سنی و ایدئولوژیک بود. (۲) از نظر فرانسوی ها مناطق کردنشین ایران از ساوجبلاغ مکرری در شمال آغاز و تا مانیشت کوه در ایلام ادامه پیدا می کرد. مبنای آنان ترکیبی از مذهب شیعه و سنی بود کردها جزء علائق ژئوپلیتیکی فرانسوی ها هستند. روس ها نیز مناطق محدودی را برای مهاجرت مکرری به شمال تا کشور میزبان دیلم در خوزستان، عراق و ترکیه به عنوان بخشی از استراتژی روس ها در نظر گرفته اند. از زمان مادها تاکنون، استان های کردستان شامل استان های کردستان، کرمانشاه، ایلام و بخش هایی از آذربایجان غربی و همدان در قلمرو دولت ها و خاندان های حاکم ایران زمین قرار داشته و سرنوشت آن ها تاریخی بوده است. کردهای ترکیه، سوریه و عراق نیزه امروزی تا دوره صفویه جزو ایران بودند و پس از آن تحت سلطه امپراتوری عثمانی در آمدند و با تجزیه این امپراتوری پس از جنگ جهانی اول، میان سه دولت تازه تاسیس ترکیه، عراق و سوریه تقسیم شدند، اما آنان نیز با وجود جدایی پانصد ساله از ایران و زندگی در داخل قلمرو جغرافیایی اعراب و ترک ها، همچنان پیوستگی خود را با تاریخ و فرهنگ کهن دیار آریایی حفظ کردند و در فرهنگ همسایگان و حتی دولت های حاکم بر خود نیز ادغام نشدند (ادموندز، ۱۳۶۷: ۵۷-۲۲).

در یک قرن اخیر پس از ملت سازی نوین در ایران و اضمحلال حکومت های شبه ملوک الطوایفی ولایات، کردهای ایرانی به طرق مختلف خواهان افزایش سطح آزادی های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی خود ساخته و در پاره ای از اوقات به ویژه در زمان ضعف حکومت برخی گروه های کرد متأثر از سیاست های بیگانه نامنی و آشوب ایجاد کرده اند (گلوردی، ۱۳۹۱: ۱۹۰).

از نظر فرهنگی مناطق کردنشین به ویژه روستاهای دور افتاده آن یکی از کانون های اصلی حفاظت از فرهنگ کهن و اصیل آریایی اند. مهمترین نمادهای ملی و فرهنگی ایران زمین مانند نوروز و چهارشنبه سوری و مواردی از این سنخ در میان کردها کاملاً محفوظ مانده اند. بسیاری از سنت های کهن مانند: آیین های عروسی و عزا تولد و پرورش کودکان مبارزه با نمادهای اهریمنی رقص و موسیقی ترانه ها و ده ها موضوع مردم شناسانه و فرهنگی دیگر می توان نام برد که هر کدام به نوعی تداوم فرهنگ کهن ایرانی است. هر چند با گذشت زمان امروزه پیامدهای ناشی از توسعه مظاهر فرهنگی و تمدنی مدرن در این مناطق فرهنگ کهن را تا مرز نابودی کشانده است (ادموندز، ۱۳۶۷: ۵۷-۲۲).

کنش گران بین المللی؛ کردستان به مثابه زمین بازی بزرگ

موقعیت استراتژیک کردستان در قلب خاورمیانه، آن را به یک «کارت ژئوپلیتیک» ارزشمند در دست قدرت های جهانی و منطقه ای تبدیل کرده است. ایالات متحده از کردهای عراق به عنوان متحدی در جنگ با داعش استفاده کرد. اسرائیل به دلایل استراتژیک (تضعیف دشمنان عرب و غیرعرب خود) همواره از جنبش های کردی حمایت کرده است. ترکیه نیز با عملیات های متعدد خود در

شمال عراق و سوریه، سعی در کنترل این کارت ژئوپلیتیک دارد. این بازی بزرگ، فضای مانور کردهای ایران را هم محدود و هم گسترده می‌کند؛ محدود می‌کند زیرا هر حرکت آنان می‌تواند بهانه‌ای برای مداخله خارجی شود، و گسترده می‌کند زیرا در مواقع بحران می‌توانند خود را به عنوان بازیگری اجتناب‌ناپذیر مطرح نمایند (قاسمی حیدری و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۰).

وجود «اقلیم کردستان عراق» به عنوان یک دولت نیمه‌مستقل، یک «اثر مدل‌سازی» قدرتمند بر کردهای ایران داشته است. موفقیت نسبی اقلیم در ایجاد نهادهای خودگردان، پرچم، نیروی نظامی (پیشمرگه) و انجام روابط دیپلماتیک غیررسمی، به بسیاری از کردها ثابت کرده که خودگردانی «امری ممکن» است. اگرچه این مدل با مشکلات اقتصادی، فساد و وابستگی شدید به همسایگان نیز روبرو است، اما صرف وجود آن به عنوان یک «الگوی عینی»، آرمان قلمروخواهی را از سطح انتزاعی به سطحی ملموس و قابل دسترس تقلیل داده است (احمدی، ۱۳۸۳: ۱۸۰).

جدول شماره ۱: بسترهای شکل‌گیری قلمروخواهی کردی

۱. بستر تاریخی-ژئوپلیتیک: که حافظه خودگردانی و تقسیم را حمل می‌کند.
  ۲. بستر اقتصاد سیاسی: که بستر محرومیت، احساس تبعیض، استثمار و محرومیت نسبی را فراهم می‌سازد.
  ۳. بستر گفتمان‌های هویتی: که به این پدیده معنا و مشروعیت می‌بخشد.
  ۴. بستر کنشگران و استراتژی‌ها: که صورت عینی و عملیاتی به آن می‌دهد.
  ۵. بستر بین‌المللی و ژئوپلیتیک: که به عنوان بستر تشدیدکننده یا تعدیل‌کننده عمل می‌کند.
- این بسترها در تعامل دیالکتیکی با یکدیگر، پدیده قلمروخواهی را به یک «سامانه پویا» تبدیل کرده‌اند که مدیریت آن نیازمند درکی عمیق از این پیچیدگی‌ها است. هر راهبرد مدیریتی که یکی از این بسترها را نادیده بگیرد، محکوم به شکست خواهد بود. در این راستا بحث از حضور این بسترها در سپهر سیاسی ایران و تأثیر آنها بر انسجام ملی و یکپارچگی سرزمینی به تفصیل بحث شد اما به نظر می‌رسد؛ تبیین قلمروخواهی با توجه به داده‌های آماری مبتنی بر یک جامعه آماری با شمارگان بالا به دست می‌آید و مراد پژوهنده از تبیین قلمروخواهی «تبیین تفهیمی یا تفهم تبیینی» است و عملاً امکان سنجش داده‌ها در حوصله و مجال این پایان‌نامه پژوهشی نخواهد بود و اگر جز این باشد عملاً تحلیلی عمیق و جامع به دست نمی‌آید.

آسیب‌شناسی پیامدهای قلمروخواهی

پیامدهای سیاسی-امنیتی

هرگونه حرکت قلمروخواهانه، به ویژه اگر شکل مسلحانه یا جدایی‌طلبانه به خود گیرد، مستقیماً «انحصار اعمال قدرت» یا انسجام ملی و حاکمیت دولت در پهنه سرزمینی را به چالش می‌کشد. این امر می‌تواند به ایجاد «حفره‌های امنیتی» در مناطق مرزی و تضعیف حاکمیت ملی بینجامد (میرتاج‌الدینی، ۱۳۹۸: ۱۷۲). پیامدهای سیاسی-امنیتی قلمروخواهی می‌تواند هزینه‌های بسیاری را به دوش حکومت مرکزی بیاندازد و در این راه شورش، تحرکات تجزیه طلبانه و آشوب و ناامنی، ضریب انسجام ملی را تا حد زیادی کاهش می‌دهد. در دوران مدرن و از عصر قاجار، به تدریج تحرکات قلمروخواهانه گاه گاه در مناطق کردنشین، انسجام ملی را تحت الشعاع قرار داده بود (حلاج، بی تا: ۱۱۰-۹۵). برای روشن‌تر شدن ابعاد این مسأله می‌توان نمونه این تحرکات را چنین برشمرد:

شورش شیخ عبیدالله کرد، غائله حزب دمکرات کردستان به رهبری قاضی محمد، تحرکات حزب دمکرات کردستان پس از انقلاب، کومله، پژاک، پ.ک.ک و... هستند (کینان، ۱۳۷۶: ۱۶۶-۸۸).

این تحرکات قلمروخواهانه نسبت مستقیمی با قدرت دولت مرکزی در ایران داشته و در زمان قدرتمند بودن دولت مرکزی تمایلات قلمروخواهانه به پائین ترین حد خود رسیده است به همین خاطر به نظر می‌رسد؛ انسجام ملی با پدیده قلمروخواهی یک نسبت مستقیم دارد و هرچه قلمروخواهی شدت بگیرد از انسجام ملی کاسته می‌شود و بالعکس. این مورد درباره موضوع پایان نامه حاضر به روشنی صدق می‌کند. در این هنگام؛ دولت ناچار است منابع مالی و انسانی قابل توجهی را به حضور امنیتی و نظامی در این مناطق اختصاص دهد. این امر نه تنها بار مالی سنگینی بر دوش اقتصاد ملی تحمیل می‌کند، بلکه می‌تواند به «امنیتی‌سازی» فضای سیاسی و اجتماعی منطقه و کاهش دامنه تحمل و گفت‌وگو بینجامد (هزارجریبی و مروتی، ۱۳۸۹: ۱۱۸). ابزار شدن در دست رقبای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای: همان‌گونه که در فصل پیشین آمد، پدیده قلمروخواهی کردی می‌تواند به یک «کارت ژئوپلیتیک» در دست کشورهای رقیب (مانند اسرائیل، عربستان سعودی و ایالات متحده در برهه‌هایی خاص) برای تحت فشار قرار دادن ایران تبدیل شود. این امر انسجام ملی ایران را در سطح کلان تهدید می‌کند (قاسمی حیدری و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۵). در ادامه این امر می‌توان گفت: تشدید تنش‌های قومی، می‌تواند به تقویت جریان‌های تندرو و محافظه‌کار در مرکز که راه حل مسائل را صرفاً در رویکردهای امنیتی می‌دانند، بینجامد. این امر فضای سیاسی کشور را به طور کلی به سمت راست‌گرایی و انعطاف‌ناپذیری سوق می‌دهد (جلایی پور، ۱۳۸۵: ۲۱۵). تنش‌های قومی وقتی به یک خواست قلمروخواهانه تبدیل می‌شود، به خودی خود، همبستگی ملی و یکپارچگی سرزمینی را به مثابه یک مانع برای خود دیده و عملاً سعی در حذف این عامل می‌کند به همین خاطر می‌بایست حکمرانی ملی از ایجاد تنش‌های قومی جلوگیری و در عین احترام به قومیت‌ها، وحدت ملی و سرزمینی را در سرلوحه کار خود قرار دهد.

پیامدهای اقتصادی-توسعه‌ای

نامنی یا بی‌ثباتی سیاسی، مهم‌ترین مانع برای جذب «سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی» است. سرمایه‌داران ریسک‌گریز، از سرمایه‌گذاری در مناطق بی‌ثبات خودداری می‌کنند. این امر، چرخه معیوب محرومیت را تشدید کرده و به توسعه‌نیافتگی دامن می‌زند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۱۴۰). در این راستا پس از تداوم بحران‌ها در مناطق کردنشین ایران به ویژه کردستان، منابعی که می‌توانست صرف پروژه‌های عمرانی، آموزشی و بهداشتی در مناطق کردنشین شود، ناچار به سمت هزینه‌های امنیتی و نظامی هدایت می‌شود. این «تخصیص انحرافی منابع»، شکاف توسعه‌ای بین مرکز و پیرامون را عمیق‌تر می‌کند (مقصودی، ۱۳۸۲: ۱۵۰). اگر با نگاهی عمیق از نظریه والرشتین، در این بعد استفاده شود می‌توان گفت: نگاه مرکز-پیرامون به استانهای کشور و به صورت ویژه به مناطق و نواحی کردنشین، هم علت و هم معلول توسعه نیافتگی مناطق کردنشین ایران است که پیامدهای بیشمار اقتصادی و توسعه نامتوازن این نواحی را شامل شده است. از جمله این پیامدها؛ تخریب زیرساخت‌ها و محیط زیست است و در بعد دیگر؛ درگیری‌های مسلحانه می‌تواند به تخریب زیرساخت‌های اقتصادی (جاده‌ها، پل‌ها، خطوط انتقال انرژی) و نیز آسیب‌های جبران‌ناپذیر به محیط زیست (مانند آتش‌سوزی جنگل‌ها در درگیری‌ها) بینجامد. این امر، سرمایه طبیعی و اقتصادی منطقه را برای نسل‌های آینده به خطر می‌اندازد.

پیامدهای اجتماعی-فرهنگی

تدام گفتمان قلمروخواهی، می‌تواند به؛ تقویت «هویت قومی انحصاری» در تقابل با «هویت ملی فراگیر» بینجامد. این امر، پیوندهای عاطفی و همبستگی اجتماعی بین اقوام مختلف ایرانی را تضعیف کرده و «سرمایه اجتماعی» ملی را تحلیل می‌برد (حافظ نیا، ۱۳۹۱: ۱۸۵). درباره این امر، مناطق کردنشین کشور در سالهای اخیر بر اثر قدرت‌گیری این گفتمان، احساسات متناقضی را تجربه می‌کنند از طرفی وفاداری ملی و تجربه زیسته قوم کرد به مثابه یک از اقوام ایرانی و از سوی دیگری، رویای تشکیل کردستان بزرگ به مثابه دو جریان رقیب، ذهن نخبگان کرد را به خود مشغول داشته است. دوقطبی‌سازی جامعه و گسترش

کلیشه‌های قومیت‌شناسی قومی می‌تواند به ایجاد تصورات منفی و کلیشه‌هایی از کردها در میان دیگر اقوام ایرانی و بالعکس بینجامد. این «دیگری‌سازی»، فضای اعتماد و همزیستی مسالمت‌آمیز را مخدوش می‌کند (احمدلو و افروغ، ۱۳۸۱: ۱۱۰). این مسائل باعث ایجاد تشنگی فکری و ایجاد احساس عدم امنیت روانی و اجتماعی شود و این ناامنی می‌تواند به مهاجرت ساکنان غیرکرد (و گاه کردهای میانه‌رو) از این مناطق بینجامد. این پدیده نه تنها به اقتصاد منطقه آسیب می‌زند، بلکه می‌تواند به «یکدست‌سازی قومی» فضای جغرافیایی و تقویت بیشتر گرایش‌های جدایی‌طلبانه منجر شود. به همین خاطر سیاست‌های ملی باید در راستای بازتعریف هویت کردی در درون هویت ایرانی منجر شود.

پیامدهای بین‌المللی

کشورهایی که از اقوام مختلف تشکیل شده‌اند با چالش‌های زیادی مواجه هستند و در این کشورها، نحوه مدیریت دولت مرکزی در قبال مسائل قومی، تحت ذره‌بین نهادهای بین‌المللی حقوق بشر و رسانه‌های جهانی قرار دارد. هرگونه برخورد نامناسب می‌تواند به تحریم‌های بین‌المللی، محکومیت‌های دیپلماتیک و آسیب دیدن «برندینگ ملی» ایران در عرصه جهانی بینجامد. تنش در مناطق کردنشین ایران می‌تواند به صورت «سرریز» به کشورهای همسایه (عراق، ترکیه) نیز گسترش یابد و کل منطقه را درگیر یک بحران پیچیده کند. این امر، انسجام ملی ایران را نیز به مخاطره می‌اندازد. لذا می‌بایست حکومت مرکزی توجه ویژه خود را بر عدم ایجاد تنش در مناطق کردنشین و ایجاد امنیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برای آنان کند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با عنوان «تبیین مفهومی قلمروخواهی اقوام ایرانی با تأکید بر انسجام ملی (مطالعه موردی: کردستان ایران)» در یک مسیر پژوهشی نظام‌مند و بین‌رشته‌ای، از طرح مسئله تا ارائه راهبردها، به واکاوی یکی از پیچیده‌ترین و حساس‌ترین مباحث ژئوپلیتیک داخلی ایران پرداخت. این مسیر طولانی که از کاوش در نظریه‌های کلان ژئوپلیتیک و قومیت آغاز شد، با واکاوی تاریخی و جغرافیایی کردستان ایران تداوم یافت، به تحلیل چندسطحی علل و زمینه‌های قلمروخواهی رسید و در نهایت با آسیب‌شناسی پیامدها و ترسیم آینده‌های محتمل به سرانجام رسید. اکنون و در این نقطه پایانی، می‌توان با اتکا به یافته‌ها، به جمع‌بندی نهایی و ارائه پاسخی کلان به پرسش‌های اصلی پژوهش پرداخت.

مهم‌ترین دستاورد مفهومی این پژوهش، «گذار از نگاه تک‌بعدی و امنیتی به قلمروخواهی» است. یافته‌ها به وضوح نشان می‌دهند که قلمروخواهی در کردستان ایران، به ویژه در شکل کنونی آن، لزوماً و عمدتاً به معنای «تجزیه‌طلبی» یا خواست تشکیل یک دولت-ملت کاملاً مستقل نیست. بلکه، این پدیده را باید عمدتاً در چارچوب «مطالبه برای بازتوزیع قدرت، ثروت و به رسمیت‌شناسی هویتی» در درون ساختار سیاسی واحد ایران فهمید. این خواسته‌ها در اشکال مختلفی از «خودمختاری فرهنگی» (مانند آموزش زبان مادری) تا «تمرکززدایی اداری و سیاسی» و «توسعه متوازن منطقه‌ای» متجلی می‌شود. این بازتعریف، از یک سو پیچیدگی مسئله را می‌نمایاند و از سوی دیگر، پنجره‌ای به سوی راه‌حل‌های غیرقهرآمیز و درون‌سیستمی می‌گشاید.

این پژوهش به روشنی اثبات کرد که هیچ‌گاه نمی‌توان یک عامل واحد را به عنوان علت العلل پدیده قلمروخواهی معرفی کرد. این پدیده محصول درهم‌تنیدگی و تعامل غیرخطی «عوامل تاریخی» (حافظه خودگردانی، پنداره منفی تجزیه)، «عوامل فرهنگی-هویتی» (تمایز زبانی و مذهبی)، «عوامل اقتصادی-اجتماعی» (محرومیت ساختاری، شکاف توسعه‌ای، بیکاری) و «عوامل سیاسی» (تمرکزگرایی شدید، نبود مشارکت متناسب) است. در این میان، اگرچه عوامل هویتی نقش «موتور محرکه» هویتی را ایفا می‌کنند، اما به جرأت می‌توان ادعا کرد؛ «عوامل اقتصادی و محرومیت‌سازی ساختاری» به عنوان «بستر» اصلی و تقویت‌کننده تمامی دیگر عوامل عمل می‌کنند. احساس تبعیض و محرومیت نسبی، خاک حاصلخیزی است که در آن بذر گفتمان‌های قلمروخواهانه می‌روید.

تحلیل تاریخی این پژوهش نشان می‌دهد که دولت مرکزی در ایران، در مقاطع مختلف، نقش یک «عامل دوگانه» را در قبال پدیده قلمروخواهی ایفا کرده است. از یک سو، سیاست‌های یکسان‌ساز و نادیده‌گیرنده تفاوت‌های قومی (به ویژه در دوره پهلوی) و از سوی دیگر، تمرکزگرایی افراطی اداری-اقتصادی، خود به عنوان مهم‌ترین عامل «بسیج قومی» و تقویت هویت‌های قومی بازتابی عمل کرده‌اند. به عبارت دیگر، دولت مرکزی در بسیاری از مقاطع، ناخواسته به «آفریننده اصلی دیگری خویش» تبدیل شده است. این یافته، بر ضرورت بازبینی در نقش و کارکرد دولت در قبال اقوام تأکید می‌ورزد.

آینده‌پژوهی انجام شده در این پژوهش، نشان می‌دهد که آینده پدیده قلمروخواهی کردی، نه محتوم و از پیش تعیین شده، بلکه کاملاً تابع انتخاب‌های استراتژیک کنونی بازیگران اصلی، به ویژه دولت مرکزی است. احتمالات ترسیم شده از «گرداب تنش» تا «همزیستی مسالمت‌آمیز»، طیفی از امکان‌ها را پیش رو می‌گذارند. آنچه مسلم است، تداوم وضع موجود؛ در درازمدت ممکن نیست و سیستم به سمت یکی از دو قطب واگرایی یا همگرایی میل خواهد کرد. بنابراین، منتظر ماندن برای انفجار بحران، یک استراتژی شکست‌خورده و پرهزینه است.

پیام اصلی و نهایی این پژوهش برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران کلان کشور این است که مدیریت کارآمد و پایدار پدیده قلمروخواهی، هرگز در چهارچوب «پارادایم امنیتی-محور» و با ابزارهای قهری به تنهایی میسر نخواهد شد. راه حل ریشه‌ای و پایدار، نیازمند یک «تحول پارادایمی» به سمت «حکمرانی هوشمندانه» است. این حکمرانی بر سه ستون اصلی استوار است: جبران شکاف محرومیت تاریخی از طریق تخصیص عادلانه منابع، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و ایجاد فرصت‌های اقتصادی در مناطق کردنشین می‌بایست مورد توجه قرار بگیرد.

توسعه، کارآمدترین پادزهر برای گفتمان‌های واگراست فراتر از شعار، با تضمین حضور عادلانه کردها در تمام سطوح تصمیم‌گیری ملی، احزاب، مطبوعات و نهادهای مدنی مردمی که خود را در تعیین سرنوشت خویش سهیم ببینند، دلیلی برای جدا شدن نمی‌یابند از این رو؛ پذیرش تنوع به عنوان یک «مزیت ملی» و نه یک «تهدید امنیتی» است. این امر شامل رسمیت بخشیدن به: زبان کردی در آموزش و رسانه، احترام به نمادهای فرهنگی و بازنمایی مثبت این قوم در روایت ملی است.

ایران از دیرباز به مثابه یک «فرش نفیس/موزائیک قومیتی» بوده است که زیبایی و استحکام آن مرهون تنوع رنگ‌ها و طرح‌هایی است که در کنار هم نشسته‌اند. کردها، به عنوان یکی از اصیل‌ترین و ریشه‌دارترین این رنگ‌ها، نه تنها «جزیی از» این فرش، بلکه از مهم‌ترین «بافندگان» اصلی آن در ادوار مختلف تاریخ بوده‌اند. امروز نیز آینده ایران، نه در حذف یا حاشیه‌رانی این رنگ، که در درخشش هرچه بیشتر آن در کنار دیگر رنگ‌ها در قالب یک «کل منسجم» و باشکوه معنا می‌یابد.

یافته‌های این پایان نامه نشان داد؛ پدیده قلمروخواهی، اگرچه می‌تواند تهدیدی برای انسجام ملی باشد، اما در ذات خود حاوی یک فرصت برای بازنگری در ساختارهای حکمرانی، بازتوزیع عادلانه‌تر قدرت و ثروت، و ساختن ایرانی تواناتر، منعطف‌تر و عادلانه‌تر بر پایه پذیرش و احترام به گوناگونی‌هایش است. تحقق این آینده مطلوب، بیش از هرچیز نیازمند خرد جمعی، گذشت تاریخی و اراده‌ای استوار برای گفت‌وگو و سازش است. امید که این پژوهش گامی هرچند کوچک در جهت روشن کردن این مسیر دشوار، اما ضروری بوده باشد.

پیشنهادات

نگاه به آینده، استفاده از دستاوردهای علم آینده‌پژوهی؛ با ابزارهایی که دانش جغرافیای سیاسی در اختیار در نقاط مختلف جهان در اختیار پژوهش‌گران قرار می‌دهد. آینده‌پژوهی به عنوان یک معرفت علمی نوین در خدمت بشریت قرار گرفته است؛ در حوزه ژئوپلتیک علم آینده‌پژوهی با استفاده از ابزارهایی نظیر: چرخ آینده، ذهن‌انگیزی طبقات تحصیل کرده و نخبگان مناطق کردنشین

ایران (که از طریق خوانش سلائق آنها در مراکز افکارسنجی صورت می‌گیرد) الگوهای موثر همگرایی در جهت افزایش انسجام ملی برای نسل‌های جوان را در اختیار سیاست‌گزاران حوزه حکمرانی قرار دهد.

عدالت توسعه‌ای و فضایی: در این راستا با استفاده از ظرفیت‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی به شهروندان کشور نگاهی یکسان و عاری از تبعیض شود و در این راه کردها نیز به مثابه شهروند درجه یک ایران از تمامی ظرفیت‌های موجود بهره‌برده و در تمامی سطوح حکمرانی، مورد توجه قرار گیرند.

مشارکت سیاسی واقعی و معنادار: در همه تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها؛ شهروندان کرد و نامزدهای آنها حضور فعال فارغ از تمایلات مرکزگرایانه وجود داشته باشد و تبعیض مذهبی و قومیتی کمرنگ شود.

تعامل با قلمروهای کردنشین همسایه و پرهیز از اقدامات تنش‌افزا در سطح منطقه‌ای که با توجه به رصد مداوم جامعه بین‌المللی هزینه‌زا و واگرایانه است.

منابع

- احمدی، حمید (۱۳۷۹)، قومیت و قوم‌گرایی در ایران، *از افسانه تا واقعیت*، تهران: نشر نی.
- احمدلو، حبیب‌اله؛ افروغ، عماد (۱۳۸۱)، رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز، *فصلنامه مطالعات ملی*، سال چهارم، شماره ۱۳.
- ادموندز، جان سیسیل (۱۳۶۷)، کردها، ترکها و عربها، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران: نشر روزبهان.
- اطلس گیتاشناسی استانهای ایران (۱۳۸۷)، زیر نظر سعیدبختیاری، تهران: انتشارات گیتاشناسی.
- بدلیسی، امیر شرف خان (بی تا)، *شرفنامه*، انتشارات الازهر: مصر.
- پاپلی یزدی، محمدحسین، ابراهیمی، محمد امیر (۱۳۸۷)، نظریه‌های توسعه روستایی، تهران: انتشارات سمت.
- جلایی پور، حمید رضا (۱۳۸۵)، *فراز و فرود جنبش کردی*، ۶۷-۱۳۵۷، تهران: انتشارات لوح فکر.
- جلایی پور، حمیدرضا (۱۳۷۲)، *کردستان علل تداوم بحران آن پس از انقلاب اسلامی*، تهران: موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- چمران، مصطفی (۱۳۶۴)، *کردستان*، تهران: بنیاد شهید چمران.
- حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۱)، *جغرافیای سیاسی ایران*، تهران: انتشارات سمت.
- شمیم همدانی، علی اصغر (۱۳۱۲)، *کردستان*، تبریز: مطبوعه و مهر رزینسازی امید.
- قاسمی حیدری، مصطفی؛ اژدری، بهناز؛ معصومی، مجید (۱۴۰۰)، اثرات استقلال‌خواهی اقلیم کردستان عراق بر انسجام ملی مناطق کردنشین ایران. *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، ۱۱۸(۱).
- کردپور، مسعود (۱۳۸۲)، *تحلیل ژئوپلیتیکی بحران کردستان عراق و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیای سیاسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- کریمی، بهمن (۱۳۱۶)، *جغرافیای مفصل تاریخی غرب ایران*، تهران: شرکت چاپخانه فرهنگ.
- کینان، درک (۱۳۷۶)، *کرد و کردها*، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران: نشر نگاه.
- کلوردی، عیسی (۱۳۹۱)، *اقوام ایرانی و زمینه‌های همگرایی*، تهران: انتشارات کمیل، چ ۱.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی، چ یازدهم.
- لاکست، ایو (۱۳۶۷)، *جغرافیا نخست در خدمت جنگ*، مشهد: انتشارات آستان قدس.

محسنی زاده، محسن (۱۳۸۹)، تشکیل حکومت اقلیم کردی در عراق و تاثیر آن بر مناطق کرد نشین ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اطلاعات استراتژیک دانشگاه جامع امام حسین (ع) دانشکده پیامبر اعظم (ص).

مرادیگی، حسین (۲۰۰۴)، کردستان، چپ و ناسیونالیسم؛ تاریخ زنده، انتشارات نسیم: بی جا.

مقصودی، مجتبی (۱۳۸۲)، تحولات قومی در ایران: علل و زمینه ها. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.

میرتاج الدینی، سیدعلیرضا (۱۳۹۸)، مسائل قومی و امنیت ملی در ایران: رویکردها و راهبردها. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

هزارجریبی، جعفر و مروتی، نادر (۱۳۸۹)، «تاثیر نابرابری قومی بر امنیت ملی»، فصلنامه تحقیقات سیاسی، ش ۴.

References

- Ahmadi, H. (2000). *Ethnicity and Ethnicism in Iran: From Myth to Reality*. Tehran: Ney Publishing. [in Persian]
- Ahmadlu, H., & Afrough, E. (2002). The Relationship between National Identity and Ethnic Identity among the Youth of Tabriz. *National Studies Quarterly*, Year 4, No. 13. [in Persian]
- Edmonds, C. J. (1988). *Kurds, Turks and Arabs* (Translated by E. Younesi). Tehran: Rouzbehan Publishing. [in Persian]
- Gitashnasi Atlas of Iranian Provinces. (2008). Under the supervision of S. Bakhtiari. Tehran: Gitashnasi Publications. [in Persian]
- Bedlisi, A. S. K. (n.d.). *Sharafnameh*. Cairo: Al-Azhar Publications. [in Persian]
- Papoli Yazdi, M. H., & Ebrahimi, M. A. (2008). *Theories of Rural Development*. Tehran: SAMT Publications. [in Persian]
- Jalaipour, H. R. (2006). *The Rise and Fall of the Kurdish Movement, 1979-1988*. Tehran: Loh-e Fekr Publications. [in Persian]
- Jalaipour, H. R. (1993). *Kurdistan: The Causes of the Continuation of Its Crisis after the Islamic Revolution*. Tehran: Printing and Publishing Institute of the Ministry of Foreign Affairs. [in Persian]
- Chamran, M. (1985). *Kurdistan*. Tehran: Chamran Martyr Foundation. [in Persian]
- Hafeznia, M. R. (2002). *Political Geography of Iran*. Tehran: SAMT Publications. [in Persian]
- Shamim Hamedani, A. A. (1933). *Kurdistan*. Tabriz: Omid Resin Printing House. [in Persian]
- Ghasemi Heidari, M., Azhdari, B., & Masoumi, M. (2021). The Effects of Iraqi Kurdistan Region's Independence-Seeking on the National Cohesion of Kurdish Regions in Iran. *International Studies Quarterly*, 18(1). [in Persian]
- Kordpour, M. (2003). *Geopolitical Analysis of the Iraqi Kurdistan Crisis and Its Impact on Iran's National Security* (Master's Thesis). Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Faculty of Humanities, Department of Political Geography. [in Persian]
- Karimi, B. (1937). *Comprehensive Historical Geography of Western Iran*. Tehran: Farhang Printing House. [in Persian]
- Kinnane, D. (1997). *Kurds and Kurdistan* (Translated by E. Younesi). Tehran: Negah Publishing. [in Persian]
- Golvardi, I. (2012). *Iranian Ethnic Groups and Contexts of Convergence*. Tehran: Kamil Publications, 1st Edition. [in Persian]
- Giddens, A. (1995). *Sociology* (Translated by M. Sabouri). Tehran: Ney Publishing, 11th Edition. [in Persian]
- Lacoste, Y. (1988). *Geography First Serves War*. Mashhad: Astan-e Qods Razavi Publications. [in Persian]
- Mohsenizadeh, M. (2010). *The Formation of the Kurdish Regional Government in Iraq and Its Impact on the Kurdish Regions of Iran* (Master's Thesis). Imam Hossein Comprehensive University, Faculty of Prophet Muhammad (PBUH), Department of Strategic Intelligence. [in Persian]
- Moradbeigi, H. (2004). *Kurdistan, the Left and Nationalism: Living History*. No place: Nasim Publications. [in Persian]
- Maghsoudi, M. (2003). *Ethnic Developments in Iran: Causes and Contexts*. Tehran: National Studies Institute. [in Persian]
- Mirtajodini, S. A. (2019). *Ethnic Issues and National Security in Iran: Approaches and Strategies*. Tehran: National Defense University Press. [in Persian]

Hezarjaribi, J., & Marvoti, N. (2010). The Impact of Ethnic Inequality on National Security. *Political Research Quarterly*, No. 4. [in Persian]